

Kirja-arviot

Turhan tiedon puolustus

Turhan tiedon kirja. Tutkimuksista pois jätettyjä sivuja. Toim. Taina Saarikivi & Janne Saarikivi. SKS. 256 s.

Tietoperusteista päätöksentekoa hellittää juhlapuheissa, ja tiedebarometrien mukaan suomalaiset luottavat tieteeseen. Tutkittu tieto sai jopa oman teemavuoden 2021. Tieteentekijät ovat kuitenkin ahtaalla, eivätkä yliopistot ole välttyneet leikkauksilta. *Turhan tiedon kirja* houkuttelee lukijan pohtimaan sitä, mitä tutkittu tieto oikeastaan tarkoittaa tai millaiselle arvopohjalle nyky-yliopisto rakentuu. Onko perustutkimuksella itessään merkitystä? Mitä tapahtuu tiedon tuottamiselle, jos sitä ohjataan strategisesti politiikan ja elinkeinoelämän käyttöön?

Turhan tiedon kirjan toimittajat, kulttuurisen äänen tutkimuksen dosentti Taina Saarikivi sekä suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen dosentti Janne Saarikivi ovat aktiivisia yliopistokriitikoita. Molemmilla on vuosien kokemus humanistisen alan tutkimuksesta erilaisissa yksiköissä ja positioissa, joissa he

ovat huomanneet, kuinka kriittinen ja itsenäinen ajattelu on muuttanut kurssin kohti oman erinomaisuuden sepittämistä. Vastaliikkeenä strategiapuheelle ja tehostamiselle ovat syntyneet muun muassa huomiota herättänyt *Turhan tiedon kurssi* (2015) sekä *Turhaa tietoa* -ohjelmasarja Radio Helsinkiin (2017). Näistä sai alkunsa myös *Turhan tiedon kirja*, jonka keskiöön nousee tutkimuksen hyljeksitty sivutuote eli julkaisematomat tekstit.

Rosoista turhaa tietoa

Aiemmin julkaisemattomia tekstejä kirjassa on yhteensä 20 kappaletta. Tekstien alkuun kirjoittajat ovat kukin lisänneet pienen taustaselvityksen oman tekstinä kohtalosta. Kirjoituksiin liittyvät tarinat ovat kiehtovia, kuten myös kirjoittajien taustat ja tieteenalojen moninaisuus. Ylipäätään koko ajatus julkaisesta julkaisemattomia tekstejä on oikeastaan aika punk: tehdään omaehtoisesti jotain kekseliästä järjestelmää vastaan eikä lopputulosta liiakoja silotella. Vaikka pieni rosoisuus kuuluu asiaan, joissakin teksteissä keskeneräisyys häiritsee

hieman lukukokemusta. Teoksen kriittisen luonteen ymmärtäen rosoisuuden kanssa voi elää: ehkä kapinahenki kaikkoina kaunistellessa.

Kokonaisuutta ajatellen teoksen puutteena voi silti pitää turhankin yksioikoista kontekstointia. Vaikka tekstit ja niiden taustat ovat itsessään kiinnostavia, lukijalle ei aivan selviä, miten niiden julkaisemattomuus kytkeytyy toimittajien kirjoittamassa johdannossa kuvattuun yliopistojen kriisiin ja tehokkuusajatteluun. Osa teksteistä on niiden kirjoittajien mukaan jäänyt julkaisematta aikataulusyistä tai siksi, että kyseinen kirjoitus ei sopinut alkuperäiseen tarkoitukseensa. Joskus taas julkaisun toimittajat ovat pyytäneet korjauksia, joita kirjoittaja ei syystä tai toisesta ole halunnut tehdä. Tällaiset ikävät valinnat voivat liittyä projektimaiseen työskentelyyn, teksteille asetettuihin kohtuuttomiin vaatimuksiin tai alituisen kiireeseen. Toisinaan valinnat kuitenkin kertovat tutkimuksesta prosessina. Ennen kuin tieteellisen tekstin kokonaisuus on valmis, siitä on väistämättä leikattava jotakin pois, koska uudet – kenties valmiimmat – ajatukset tarvitsevat tilaa.

Tekstien tilanteisuus

Kirjoittajien omat näkemykset tekstiensä kohtaloista avaavat joka tapauksessa kiehtovia ikkunoita tutkimuksen tilanteisuuteen. Emme tässä lyhyessä esitteilyssä ehdi kuvaamaan kaikkia tekstejä, mutta teemme niistä muutaman noston.

Kirjavan tekstijoukon aloittaa Helsingin yliopiston kirjallisuustieteen emeritusprofessori H.K. Riikosen laaja lukeneisuutta ja sivistystä ilmentävä, aikanaan kesken jääneen kirjan johdannoksi tarkoitettu luku kohtuuden ja keskittien merkityksestä antiikin Kreikasta nyky-Suomeen. Tahdikkuus, kohtuus ja keskittie olivat jo antiikin vastauksia äärimmäisyydelle, mikä resonoi hyvin kirjan teeman kanssa: keskittäessä ja keskimääräisessä (jopa keskeneräisyydessä) voi olla radikaalia potentiaalia. Tyylipuhtaudessaan artikkelissa on radikaalia myös argumentin puuttuminen – mikä sopiva särö punk-kokoelmaan sisällytetyssä, muuten liiankin tasapainoisessa ja rentouttavan varmassa tekstissä.

Joissakin teksteissä sattumanvarainen arki sotkee akateemista työtä. Folkloristiikan dosentti Helena Saarikosken Ressun abeja ja penkinpainajisperinnettä käsittelevä luku jäi pois hänen väitöskirjastaan, sillä kenttätyö jäi polvileikkauksen vuoksi kesken. Nyky-

taiteentutkimuksen dosentti Katve-Kaisa Kontturin kirjoitus Tiina Pyykkisen taiteen materiaalisuudesta jäi julkaisematta aikatauluihin sopimattoman matkan vuoksi. Karjalankielistä etunimistöä tutkineen Deniz Kuzminin lyhyt teksti taas toimi apurahahakemuksien pohjana, mutta hakemusten tulossaldo oli ”10–0 tarpeettomuuden hyväksi” (s. 215). Niinpä turhaa tekstiä tuli kirjoittajan mukaan tuotettua monella saralla.

Joskus kirjoittaja ei ole valmis tekemään pyydettyjä korjauksia. Näin kävi esimerkiksi säveltäjä ja tietokirjailija Eero Hämeenniemen intialaisen musiikin ja tanssin estetiikkaa koskevan artikkelin kohdalla. Teksti olisi muutoin sopinut tulevaan julkaisuun, mutta sen yhtä osaa pidettiin liian vaikeaselkoisena ja yksityiskohtaisena. Kirjoittaja itse näki asian toisin, ja päätti jättää koko artikkelin julkaisematta. Nyt osa kirjoituksesta näkee päivänvalon *Turhan tiedon kirjassa*.

Folkloristiikan dosentti Joonas Aholan teksti taas on poisleikattu osa *Eloressa* (2/2020) julkaistusta artikkelista. Koska hänen oli keskityttävä teoreettista viitekehystä ilmaisevaan aineistoon, tärkeät yksityiskohdat kanteleesta kansan soittimena 1920–1930-lukujen Neuvosto-Karjalassa muuttuivat tilan puutteessa ”turhaksi”. Biologisen antro-

pologian dosentti Sonja Kosken tutkimus jäi julkaisematta vertailevan psykologian lehdessä siitäkin huolimatta, että tekstin ja tutkimuksen statistiikan terävöittämiseen suunnatut ohjeet olivat hyviä ja toteutettavia. Tutkimus kuitenkin lähti toiseen suuntaan, eikä ilmes-
tynyt suunnitellusti.

Tekstimuotoisista kirjoituksista yllätyksellisesti poikkeava, suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen alan väitöskirjaan yli kymmenen vuotta sitten kerätty taulukko puolestaan osoittautui varsinakin jälkikäteen tarkasteltuna liiankin mystiseksi. Taulukon koonneen Santeri Junttilan mukaan ”turhalla” taulukolla on silti esteettinen arvo. *Turhan tiedon kirjassa* sen voi ajatella olevan muistutus näkymättömästä työstä, joka ei suinkaan ole vähäpätöistä vaan osa tutkimuksen moninaisia vaiheita.

Turhan tiedon tuottamisesta

Hyötyajattelu on viime vuosina kehystännyt tiedon ja tietämisen arvoihin liittyviä keskusteluja. *Turhan tiedon kirjan* voi lukea puheenvuoroksi yliopiston muutosta vastaan, muistutuksena sivistysyliopiston perinteestä ja tieteen arvosta huippupuheen ja keinoitekoisen hakemusretoriikan toisella puolen. Teos muistuttaa, että tieto itsessään voi olla arvokasta – tai sitten ei. Tiedon tai tietämisen arvoa

ei voi tietää, määrätä tai päättää etukäteen: ”Turha tieto on kaikkea sellaista, minkä hankkimiseen ja tutkimiseen ihmistä ajaa uteliaisuus ja tiedonjano, ei halu menestyä työelämässä tai opinnoissa” (s. 15). ”Turhan” tiedon tuottamisen voi näin ollen ajatella olevan laaja-alaista kiinnostusta maailmaan, ympäristöön ja kummallisiin ilmiöihin ilman sitoutumista yksioikoiseen hyötyajatteluun.

Turhan tiedon kirjan tausta on viimeisen kymmenen vuoden tapahtumissa, joten yliopistossa koettuun kurimukseen syylliseksi nimetään melko yllätyksettömästi Jyrki Kataisen hallituksen ”fantastinen yliopistouudistus” sekä Juha Sipilän hallituksen koulutusleikkaukset. Kritiikkiin on helppo yhtyä, mutta sitä voisi laajentaa ja terävöittää pohtimaan yliopistojen omaa yhteiskunnallista asemaa tiedon tuottamisen mahdollistajina. Maininnan arvoinen on esimerkiksi tutkijakollegium monitieteisen ”turhan” tiedon tuotannon paikkana. Helsingin kollegiumissa myös Saarikivet saivat kipinän vapaan tutkimuksen puolustamiseen. Myös meidän kokemuksemme perusteella tutkijakollegium edustaa nyky-yliopistossa harvinaislaatuista ja katoavaa mahdollisuutta tehdä sitä, mihin ”kaiken maailman dozentit” on koulutettu – ”turhaa” perustutkimusta.

Voisi kuvitella, että yliopistoissa olisi yhteinen intressi irtautua projektimaisesta kaikkia uuvuttavasta strategisesta tehokkuusajattelusta vaatimalla tilalle enemmän kollegiumien kaltaisia vapaita tutkijayhteisöjä. Tieto on valtaa, ja yliopistoille kasataan jatkuvasti enemmän paineita ratkaista kaikki maailman ongelmat eriarvoisuudesta ilmastonmuutokseen. Yksikään yhteiskunnallinen ongelma ei kuitenkaan ratkea sillä, että pienen maan tutkijat kilpailevat verisesti keskenään eivätkä saa aitoa mahdollisuutta tehdä omaehtoisesti laadukasta ja kestäväää tutkimusta.

Mona Mannevu

ja

Elina Valovirta

Kirjoittajat työskentelevät tutkijoina Turun yliopiston ihmistieteiden tutkijakollegiumissa (TIAS).

